

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212529>

Ірина ЖОРОВА,
 orcid.org/0000-0003-4304-4962
 доктор педагогічних наук, професор,
 перший проректор,
 професор кафедри педагогіки й менеджменту освіти
 КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради
 (Херсон, Україна) zhorova.ks@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: З ДОСВІДУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ТА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті розглянуто особливості професійної підготовки майбутніх педагогів у Республіці Польща та Чеській республіці: пріоритетні цілі і завдання шкільної освіти, вищої педагогічної освіти, нормативні документи, що регламентують вищу педагогічну освіту, структуру та зміст професійної підготовки вчителів.

Автором проаналізовано державні стратегічні завдання школи, визначені у постанові про педагогічний нагляд у Республіці Польща, що свідчать про поліаспектність завдань педагогічної діяльності і передбачають формування готовності учнів до життєдіяльності в громадянському суспільстві.

У статті представлено двоступеневу структуру польської вищої педагогічної освіти, що передбачає отримання звань ліценціата і магістра. Зміст вищої педагогічної освіти розглянуто в контексті вимог державних стандартів професійної підготовки майбутніх вчителів, які передбачають можливість підготовки вчителя за двома спеціальностями і складаються з таких модулів: підготовка до викладання основного навчального предмета, психолого-педагогічна підготовка, підготовка з основ дидактики, підготовка до викладання другого навчального предмету, спеціальна педагогіка.

За результатами чесько-українського проєкту «Зміни педагогічних факультетів та університетів у XXI столітті» представлено досвід реформування чеської освітньої галузі. Стратегія освітньої політики Чеської республіки до 2020 року основними пріоритетами визначає: зниження нерівності в освіті, підтримку якісної освіти і вчителя як її основної передумови, відповідальне й ефективне управління.

Автором статті репрезентовано оновлені вимоги до кваліфікації вчителів, що визначені у Акті «Про підготовку педагогічних працівників». На університетському рівні державний стандарт конкретизується у «Профіль випускника», що визначає основні складники педагогічної освіти: дидактика шкільного предмета, психолого-педагогічний модуль, загальноуніверситетські дисципліни, спеціальна освіта.

На основі аналізу систем педагогічної освіти у Республіці Польща та Чеській республіці зроблено висновок про підвищення вимог до якості професійної підготовки вчителів та формування в них готовності до реалізації пріоритетних завдань шкільної освіти.

Ключові слова: система вищої освіти, зміст вищої педагогічної освіти, професійна підготовка майбутніх вчителів.

Iryna ZHOROVA,
 orcid.org/0000-0003-4304-4962
 Doctor in Pedagogy, Professor,
 First Vice Rector,
 Professor at the Department of Pedagogics and Management of Education
 CHEE “Kherson Academy of Continuing Education” of Kherson Regional Council
 (Kherson, Ukraine) zhorova.ks@gmail.com

FUTURE PEDAGOGISTS' PROFESSIONAL TRAINING IN EUROPEAN COUNTRIES: FROM THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF POLAND AND THE CZECH REPUBLIC

The article considers the specific features of future pedagogists' professional training in the Republic of Poland and the Czech Republic: priority goals and objectives of school education, higher pedagogical education, regulations governing higher pedagogical education, structure and content of teachers' professional training.

The author analyzes the state strategic objectives of the school, defined in the resolution on pedagogical supervision in the Republic of Poland, which indicate the multifaceted nature of the tasks of pedagogical activities and provide for the formation of students' readiness for life in civil society.

The article presents a two-stage structure of Polish higher pedagogical education, which provides for obtaining the titles of licensee and master. The content of higher pedagogical education is considered in the context of the requirements of state standards of future teachers' professional training, which provide for the possibility of teacher's training in two specialties and consist of the following modules: training for teaching the main subject, psychological-and-pedagogical training, training on the basics of didactics, training for teaching the second subject, special pedagogy.

According to the results of the Czech-Ukrainian project "Changes in Pedagogical Faculties and Universities in the 21st century" the experience of reforming the Czech educational sector is presented. The strategy of educational policy of the Czech Republic until 2020 identifies the main priorities: reducing inequality in education, supporting quality education and teachers as its main prerequisites, responsible and effective management.

The author of the article represents the updated requirements for teachers' qualification, which are defined in the Act "On Pedagogical Workers' Training". At the university level, the state standard is specified in the "Graduate Profile", which defines the main components of pedagogical education: didactics of the school subject, psychological-and-pedagogical module, general university disciplines, special education.

Based on the analysis of pedagogical educational systems in the Republic of Poland and the Czech Republic, a conclusion was made about increasing the requirements for the quality of teachers' training and the formation of their readiness to implement the priority tasks of school education.

Key words: system of higher education, content of higher pedagogical education, future teachers' professional training.

Постановка проблеми. Національна система освіти на початку третього тисячоліття у контексті євроінтеграційних процесів характеризується зміною освітньої парадигми, оновленням змісту та технологій навчання. Концепція Нової української школи основними компонентами формули оновлення визначає: новий зміст та структуру освіти; педагогіку партнерства; умотивованого учителя; орієнтацію на учня; виховання на цінностях; автономію школи і якість освіти; справедливе фінансування і рівний доступ; сучасне освітнє середовище (Нова українська школа, 2016). Найвагомим чинником успішного здійснення освітніх реформ та забезпечення реалізації оновлених цілей, змісту і технологій шкільної освіти є вмотивований, компетентний, готовий до постійного саморозвитку педагог.

Успішний досвід реформування освітніх систем у європейських країнах свідчить про пріоритетність підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів як основного чинника розвитку освіти і, як наслідок, соціально-економічного розвитку держави.

Імплементация кращих європейських практик у національну систему освіти забезпечить підвищення якості навчання та інтеграцію до європейського простору вищої освіти.

Аналіз досліджень. Дослідження розвитку педагогічної освіти в європейських країнах знайшли своє відображення в науковому доробку К. М. Біницької, Т. Є. Кристопчук, Г. Ф. Хоружого, Ю. О. Янісіва й інших учених.

Зокрема, К. М. Біницька здійснила компаративний аналіз тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи; Т. Є. Кристопчук досліджувала структуру та зміст педагогічної освіти в Республіці Польща; Г. Ф. Хоружий у моногра-

фії «Європейська політика вищої освіти» презентує результати наукового пошуку щодо сутності і змісту європейської та національної політики вищої освіти, освітні стратегії і проекти Європейського союзу, спрямовані на модернізацію вищої школи; Ю. О. Янісів розглядає основні напрями модернізації змісту вищої педагогічної освіти Польщі на початку ХХІ століття.

Утім і сьогодні питанням, що потребує подальшого вивчення, є вивчення досвіду розвитку зарубіжних освітніх систем. Імплементация кращих практик педагогічної освіти європейських країн сприятиме підвищенню якості професійної підготовки вчителів до реалізації оновленого змісту шкільної освіти відповідно до державних стандартів та виконання завдань Нової української школи.

Мета статті – розглянути особливості професійної підготовки майбутніх педагогів у Республіці Польща та Чеській республіці.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетні змістові аспекти вищої педагогічної освіти у Польщі корелюють з цілями і завданнями шкільної освіти, оскільки вчитель є суб'єктом освітнього процесу, який безпосередньо реалізує освітні новації.

Державні вимоги для шкіл, задекларовані у постанові про педагогічний нагляд (2009 р.), визначають такі стратегічні завдання:

1. Основою діяльності школи є орієнтація на розвиток учнів.
2. Створення освітнього середовища, мотивуючого до самоконтролю і саморозвитку учнів.
3. Зміст шкільної освіти відповідає національному курикулуму.
4. Створення умов для розвитку активності учнів.
5. Формування і розвиток громадянської компетентності.

6. Організація розвитку учнів відповідно до їх особистих потреб.

7. Організація співпраці вчителів в організації освітнього процесу.

8. Формування ціннісного ставлення до освіти упродовж життя.

9. Організація взаємодії з батьками на партнерських засадах.

10. Взаємодія з громадою для розвитку освітнього середовища.

11. Планування роботи на основі аналізу результативності освітнього процесу.

12. Забезпечення постійного розвитку освітнього середовища і всіх його суб'єктів (Шиян, 2016: 38–42).

Аналіз зазначених цілей свідчить, що педагогічна діяльність характеризується поліаспектністю завдань і передбачає формування готовності учнів до життєдіяльності в громадянському суспільстві. З огляду на це підвищуються вимоги до професійної підготовки майбутніх вчителів.

Новий етап реформування вищої освіти в Польщі позначений прийняттям Закону «Закон 2.0. Нова конституція для науки та вищої освіти в Польщі» (2018 р.), який визначає нові підходи до підготовки фахівців, збільшення автономії закладів вищої освіти, посилення наукового складника у вищій освіті, в тому числі і педагогічній. Підготовка майбутніх фахівців є двоступеневою: I ступінь передбачає навчання упродовж 3–4 років і завершується отриманням звання ліценціата, що дає право викладання у дошкільних закладах і початковій школі; II ступінь передбачає продовження навчання, яке триває 2 роки і завершується отриманням рівня магістра, що дозволяє викладати в середніх школах – гімназіях та ліцеях (Кристопчук, 2013: 127, 128).

Зміст вищої педагогічної освіти визначається державними стандартами професійної підготовки майбутніх учителів (2012). Структура оновленого стандарту складається з чотирьох компонентів, що передбачають зміну підходів до визначення змісту вищої педагогічної освіти у Польщі:

1. Опис загальних і додаткових результатів навчання.

2. Опис послідовності та механізмів організації навчання в розрізі модулів, студій і післядипломної освіти.

3. Опис навчальних модулів.

4. Опис процесу і організації педагогічної практики (Янісів, 2016: 87).

«Стандарт підготовки вчителів» передбачає можливість опанування вчителем двох спеціальностей. При цьому одна з них є основною,

а інша – додатковою. Професійне навчання за основною спеціальністю передбачає підготовку до проведення занять з певного предмету. Додаткова спеціальність дозволяє засвоїти теорію і практику викладання другого предмету відповідно до вимог дошкільної або загальної освіти (Суріна, 2011: 422).

Професійна підготовка вчителя до викладання основного предмету складається з таких модулів:

– підготовка до викладання навчального предмета, під час якої здійснюється теоретико-практична підготовка до викладання у дошкільному навчальному закладі та початковій школі у таких предметних галузях, як польська мова, математика і природа;

– психолого-педагогічна підготовка, яка спрямована на формування знань з психології і педагогіки, в тому числі з елементами інклюзивної освіти, підготовку до опікунської і виховної роботи, діагностування індивідуальних потреб учнів;

– підготовка з основ дидактики, яка передбачає теоретичну і практичну (педагогічна практика) підготовку з методики викладання предмета з елементами спеціальної дидактики.

Підготовка до викладання другого предмету включає такі модулі:

– підготовка до викладання другого навчального предмету передбачає змістові аспекти першого і третього модулів відповідно до додаткового предмета викладання;

– спеціальна педагогіка, що спрямована на елементарну підготовку до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (Біницька, 2018: 145; Янісів, 2016: 88).

Державні стандарти визначають зміст основних модулів, що складає близько 34% навчальних дисциплін, а інші визначає заклад (Суріна, 2011: 422).

Таким чином, значну відповідальність за відповідність змісту підготовки майбутніх вчителів до сучасних вимог шкільної освіти покладається безпосередньо на заклад вищої освіти. Автономія закладів вищої освіти передбачає самостійне визначення низки дисциплін, що знаходить своє відображення в навчальних планах, програмах, підручниках.

Важливою умовою для забезпечення продуктивної педагогічної діяльності є практико-орієнтований підхід у професійній підготовці майбутніх вчителів. З огляду на це оновлений стандарт визначає пріоритетність практичної підготовки до роботи в школі. Теоретична підготовка у зазначеному контексті стає базою для формування

практичних умінь і набуття педагогічного досвіду. Прогностичний підхід простежується у визначенні бази педагогічної практики, яка має бути організована у закладах освіти різних типів відповідно до професійних можливостей майбутніх фахівців, визначених стандартами підготовки. Зміст педагогічної практики забезпечує формування професійних компетенцій майбутніх вчителів і є поліаспектним: проведення педагогічних спостережень, взаємодія з опікунами, виконання функцій вихователя і вчителя, аналіз педагогічних ситуацій тощо (Янісів, 2016: 89).

Таким чином, аналіз професійної підготовки майбутніх вчителів свідчить, що модернізація змісту вищої педагогічної освіти у Польщі забезпечує підготовку вчителів до реалізації державної освітньої політики та спрямована на стандартизацію змісту професійної підготовки вчителів з одночасним збільшенням автономії закладів вищої освіти, посилення наукового складника в університетській освіті, визнання пріоритетності практичної підготовки.

Однією з країн Вишеградської четвірки, у якій тривають активні процеси розвитку системи освіти, є Чеська республіка. Наразі в Україні Університет імені Масарика за підтримки Чеської агенції розвитку реалізує чесько-український проєкт «Зміни педагогічних факультетів та університетів у ХХІ столітті» (2019–2021), спрямований на підвищення якості української педагогічної освіти відповідно до європейських стандартів.

У межах зазначеного проєкту українськими фахівцями вивчається досвід реформування чеської освітньої галузі на основі результатів досліджень. У теперішній час Стратегія освітньої політики Чеської республіки до 2020 року основними пріоритетами визначає: зниження нерівності в освіті, підтримка якісної освіти і вчителя як її основну передумову, відповідальне і ефективне управління (Strategie, 2014).

Декан педагогічного факультету університету імені Масарика Їржі Немец під час освітнього візиту до Чеської республіки зазначив, що пріоритетні цілі реалізації Стратегії визначено у довгостроковому плані навчальної і наукової, дослідницької, розвиткової та інноваційної, творчої та іншої діяльності у сфері вищої школи у період 2016–2020 років:

1. Забезпечення якості вищі: школи відіграватимуть головну роль у забезпеченні якості своєї діяльності, зниженні нерівності в освіті.

2. Різноманіття і доступність: вищі школи будуть пропонувати широкий і різноманітний підхід до якісної освіти.

3. Інтернаціоналізація: навчання і творча діяльність вищих шкіл будуть мати виразний міжнародний характер.

4. Важливість: вищі школи у своїй діяльності будуть рефлектувати актуальний суспільний розвиток, найновіші наукові знання і потреби партнерів.

5. Якісні і важливі дослідження, розвиток та інновації: результати досліджень і розвитку вищих шкіл будуть мати міжнародне значення і ефективно застосовуватися до практичної сфери.

6. Рішення засновані на даних: керівництво політикою вищих шкіл і найвищих шкіл буде концептуальним, транспарентним і заснованим на даних.

7. Ефективне фінансування: фінансування вищих шкіл буде стабільним, транспарентним і ефективним.

На сучасному етапі розвитку чеської вищої школи основним завданням педагогічної освіти є підготовка компетентного вчителя, здатного забезпечити якість освітньої діяльності.

Оновлені вимоги до кваліфікації вчителів закріплено в Акті «Про підготовку педагогічних працівників» (2004). Визначення компетенцій вчителя ґрунтується на ключових функціях шкільної освіти: формування знань, сприйняття і повага до різноманіття, практико-орієнтований зміст, формування навичок життєдіяльності. Відповідно до зазначених функцій у професійному стандарті вчителя визначено такі основні компетенції: компетенція в предметній галузі; дидактична і психолого-дидактична компетенція; психосоціальні та комунікативні компетенції; менеджерські компетенції; особисті і професійні компетенції (Біницька, 2018: 186)

На університетському рівні державний стандарт конкретизується у «Профіль випускника», що визначає основні складники педагогічної освіти: дидактика шкільного предмета (до 55%), психолого-педагогічний модуль (35%), загальноуніверситетські дисципліни (10%), спеціальна освіта (10–15%) (Біницька, 2018: 187).

Як свідчить практика професійної підготовки педагогів в Університеті імені Масарика, психолого-педагогічний модуль передбачає вивчення таких обов'язкових предметів:

I семестр – «Вступ до педагогіки і психології» (лекція + семінар);

II семестр – «Психологія розвитку» (лекція + семінар), «Теорія і методика виховання» (лекція);

III семестр – «Спеціальна та інклюзивна педагогіка» (лекція + семінар), «Дослідження у педагогічній практиці» (лекція + семінар);

IV семестр – «Соціальна психологія» (лекція + семінар) Основи педагогічно-психологічної діагностики (семінар);

V семестр – «Педагогічна комунікація» (семінар).

Зміст професійної підготовки майбутніх педагогів також передбачає вивчення в межах педагогічно-психологічного модуля обов'язково-вибіркових дисциплін:

I семестр – «Теорія і методика виховання» (напрями семінарів за вибором: драматичне виховання у педагогічній практиці; глобальна розвиткова освіта у підготовці вчителя; методика наскрізних тем у РНП (рамкова навчальна програма); методика виховання з повагою; мультикультурні лекції в основній школі);

II семестр – «Теорія і методика виховання» (напрями семінарів за вибором: особиста та соціальна підготовка; підтримка саморозвитку учня за допомогою технік коучінгу; робота з учнями з відмінною рідною мовою; соціально-патологічні явища у житті учнів і студентів; виховання цінностей як частина педагогічної професії; виховання талановитих учнів.

Маркета Седлакова, докторант навчальної програми «Педагогіка» Університету імені Масарика, зазначає, що варіативний складник навчального плану реалізується у предметах: «Як робити проекти під час навчання», «Навчальні методи, що активують», «Індивідуальна педагогічна практика», «Талант і його розвиток», «Опрацювання та аналіз якісних даних у випускній роботі».

Останніми роками в Чеській республіці значна увага надається реалізації цінностей інклюзивної освіти. На зміну сегрегаційній моделі освіти учнів із особливими освітніми потребами у спеціальних школах в сучасному освітньому просторі реалізується запровадження моделі інклюзивної освіти. Поступово сегреговане спеціальне навчання розчиняється в основному освітньому потоці і забезпечує соціалізацію учнів.

До роботи з учнями з особливими освітніми потребами залучені соціальні педагоги, спеціальні педагоги і вчителі. З огляду на це зміст навчальної програми підготовки майбутніх вчителів включає інклюзивну / спеціальну педагогіку.

Реалізація Стратегії освітньої політики Чеської республіки до 2020 року передбачає посилення наукового складника. Одним із напрямів науково-дослідницької роботи педагогічного факультету

є організація проектної роботи з актуальних проблем в освіті: інклюзія в середовищі дитячих садків; шляхи до школи XXI століття (теоретичний); бар'єри в інклюзії та їх подолання (практично зорієнтований). Збір та аналіз даних у процесі роботи над проектами забезпечує розуміння реального стану шкільного освітнього середовища та відповідну підготовку майбутніх педагогів.

Одним з видів наукової роботи факультету є проведення нетрадиційних (якісних) досліджень (software для аналізу), що включає візуальний аналіз; дискурсивний (медійний) аналіз; ситуаційний аналіз.

Важливим складником підготовки вчителя чеської школи є педагогічна практика. Педагогічний факультет Університету імені Масарика з метою формування навичок і досвіду педагогічної діяльності створив систему педагогічних практик, що є обов'язковою частиною освітньої пропедевтики майже усіх програм навчання бакалаврів і магістрів – щоденних або комбінованих досліджень, кластерних або окремих предметів. Викладацька практика забезпечується з предметів, викладання яких передбачається у майбутній професійній діяльності і передбачає безпосереднє спілкування з учнями в школі. Також для набуття досвіду педагогічної діяльності важливою є робота з класом на факультеті, що дає можливість відпрацювання практик роботи з учнями.

Висновки. На основі представлених матеріалів у статті доходимо висновку, що модернізація змісту вищої педагогічної освіти у Польщі забезпечує підготовку вчителів до реалізації державної освітньої політики та спрямована на стандартизацію змісту професійної підготовки вчителів з одночасним збільшенням автономії закладів вищої освіти, посиленням наукового складника в університетській освіті, визнанням пріоритетності практичної підготовки. Стратегія освітньої політики Чеської республіки до 2020 року основними пріоритетами визначає: зниження нерівності в освіті, підтримку якісної освіти і вчителя як її основної передумови, відповідальне і ефективне управління.

На основі аналізу систем педагогічної освіти у Республіці Польща та Чеській республіці зроблено висновок про підвищення вимог до якості професійної підготовки вчителів та формування в них готовності до реалізації пріоритетних завдань шкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біницька К.М. Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2018. 510 с.
2. Кристопчук Т.Є. Педагогічна освіта в Республіці Польща : структура та зміст. *Неперервна професійна освіта за кордоном*. Ч. 5. 2013. С. 127–134.
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: рішення колегії МОНУ від 27.10.2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 05.06.2020).
4. Сурина І.А. Особенности профессиональной подготовки учителей в польских ВУЗах. *Наука і освіта*. 2011. № 4. С. 421–425.
5. Шиян Р. Децентралізація освіти у Польщі: досвід для України. Київ : Вид-во. 2016. 44 с.
6. Янісів Ю.О. Модернізація змісту вищої педагогічної освіти Польщі на початку XXI століття. *Педагогічні науки*. 2016. Випуск LXXIV. С. 86–91.
7. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020, 2014. URL: https://www.msmt.cz/uploads/Strategie_2020_web.pdf (дата звернення: 16.06.2020)

REFERENCES

1. Biny'cz'ka K.M. Tendenciyi rozvy'tku profesijnoyi pidgotovky' majbutnix uchy'teliv pochatkovoyi osvity' u krayinax Sxidnoyi Yevropy' [Tendencies of Development of Professional Training of Future Teachers of Primary Education in the Countries of Eastern Europe]: dis. ... Dr. in Pedagogy: 13.00.01 / Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Ternopil, 2018. 510 p. [in Ukrainian].
2. Kry'stopchuk T. Ye. Pedagogichna osvita v Respublici Pol'shha: struktura ta zmist [Pedagogical Education in the Republic of Poland: Structure and Content]. *Continuing Professional Education Abroad*. Ch. 5. 2013. P. 127–134 [in Ukrainian].
3. Nova ukrayins'ka shkola: konceptual'ni zasady' reformuvannya seredn'oyi shkoly' [The New Ukrainian School: Conceptual Principles of Secondary School Reform: the Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 27.10.2016]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (date of application: 05.06.2020) [in Ukrainian].
4. Sury'na Y'. A. Osobennosti' professy'onal'noj podgotovky' uchy'tel'ej v pol'sky'x VUZax [Features of Professional Training of Teachers in Polish Universities]. *Science and education*. 2011. № 4. P. 421–425 [in Russian].
5. Shy'yan R. Decentralizaciya osvity' u Pol'shhi: dosvid dlya Ukrayiny' [Decentralization of Education in Poland: Experience for Ukraine]. Kyiv : Published by. 2016. 44 p. [in Ukrainian].
6. Yanisiv Yu.O. Modernizaciya zmistu vy'shhoyi pedagogichnoyi osvity' Pol'shhi na pochatku XXI stolittya [Modernization of the Content of Higher Pedagogical Education in Poland at the Beginning of the 21st century]. *Pedagogical Sciences*. 2016. Issue LXXIV. P. 86–91 [in Ukrainian].
7. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020, 2014. [Strategy of educational policy of the Czech Republic until 2020]. URL: https://www.msmt.cz/uploads/Strategie_2020_web.pdf (дата звернення: 16.06.2020) [in Czech].